

ВНЕСОК ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ТВОРЧОСТІ ЯРОСЛАВА ОМЕЛЯНА

У статті на основі архівних джерел і друкованих матеріалів досліджено внесок Тернопільського обласного краєзнавчого музею в популяризацію творчості художника Ярослава Омеляна. Вивчено фонди музею щодо збереження його доробку, проаналізовано тематичне й жанрове різноманіття виставок мистця.

Ключові слова: музей, популяризація, виставка, художник, Ярослав Омелян.

Вагомою складовою багатогранної діяльності Тернопільського обласного краєзнавчого музею є організація виставок робіт творчих особистостей – художників, скульпторів, народних майстрів, фотомитців тощо. Серед відомих діячів краю, творчість яких активно популяризує музей упродовж багатьох років, варто виділити митця Ярослава Омеляна¹. У результаті співпраці з художником у фондах

¹Ярослав Максимович Омелян, знаний художник і громадський діяч, народився 29 грудня 1928 р. (за офіційними документами – 1 січня 1929 р.) в с. Мшана, нині Городоцького району Львівської області, в селянській родині Максима Омеляна та Марії Лань. З батьківського дому він виніс глибоку повагу до предківської тисячолітньої культури, мови, віри і церкви. Професійну освіту здобув у Львівському училищі прикладного мистецтва ім. І. Труша у 1947–48 рр., водночас закінчив середню школу робітничої молоді. У 1948–50 рр. продовжив малярські студії в Львівському інституті прикладного і декоративного мистецтва (нині Львівська національна академія мистецтв) [1, с. 673]. Роки навчання Я. Омеляна припали на період піднесення національно-визвольної боротьби українського народу. За участь старшого брата Осипа в УПА Ярослава у 1950 р. було арештовано під час облави в рідному селі й відправлено разом із матір'ю до Сибіру, де довелося відбути дев'ять років заслання в Іркутській області. Трудова біографія в таборі, а згодом у поселенні була «відзначена» такими професіями, як вантажник, тесляр, землекоп, водій, ін. Коли художник спробував щось малювати у лісі, його запідозрили в шпигунстві... Лише повернувшись із заслання, він у глибоких за смыслом жанрово-історичних композиціях відобразив страждання рідного народу в добу тоталітарного режиму. У 1959 р. реабілітованим Ярославу з матір'ю дозволили оселитись у Тернополі, оскільки на Львівщину повертатись було заборон-

краєзнавчого музею зібрано численні матеріали, зокрема його художні роботи.

Мета студії – дослідити фонди Тернопільського обласного краєзнавчого музею щодо збереження творчого доробку Я. Омеляна, проаналізувати тематичне й жанрове різноманіття його виставок у залах музею, зокрема «ювілейної» виставки, приуроченої до 80-річчя від дня народження мистця.

Обкладинка каталогу «Ярослав Омелян. Акварель», Тернопіль, 1979 р.

Понад півстоліття Ярослав Омелян працює на мистецькій ниві в галузі станкової та прикладної графіки, плаката, акварелі, рисунка. Від 1969 р. його роботи були представлені на збірних регіональних, всеукраїнських та міжнародних виставках у Львові, Києві, Луцьку, Тернополі, Івано-Франківську, Москві, Пензі, Слівені (Болгарія), Варшаві, Кракові, Вроцлаві (всі – Польща), Клівленді (США) та ін. [1, с. 673]. За визначні здобутки на ниві української культури Ярослав Омелян обраний членом Співки художників України (1983 р.), почесним членом Всеукраїнського товариства «Просвіта» (1999 р.), Указом Президента України В. Ющенка від 17 березня 2008 р. йому присвоєно звання «Заслужений художник України». За серію книжкових знаків Лепкіани мистець удостоєний Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. Братів Богдана та Левка Лепких (1994 р.). У 2012 р. за вагомий внесок у розвиток образотворчого мистецтва художнику присвоєно звання Лауреа-

нено. Відтоді галицьке місто стало рідним для художника, якому лише за хрущовської «відлиги» вдалося завершити Український поліграфічний інститут ім. І. Федорова у Львові (1969 р., нині Українська академія друкарства). Здобувши спеціальність «книжкова графіка», мистець від 1972 р. перебуває на творчій роботі в Тернопільському художньо-виробничому комбінаті Художнього фонду УРСР. За словами І. Герети, «на той час він вже був знаним у Тернополі майстром станкової графіки» [2, с. 4].

та Тернопільської обласної премії ім. М. Бойчука. Серед цінних нагород – відзнака «Людина року 2002» (Тернопіль) від громадськості Тернопільщини, Подяка Президента України Віктора Ющенка (2005 р.), пам'ятний нагрудний значок «100-річчя від дня народження Головнокомандуючого Української Повстанської Армії, провідника ОУН, генерал-хорунжого Р. Шухевича» (2007 р.) від Тернопільської обласної ради, відзнака «20 років незалежності України» (2011 р.) від Тернопільської міської ради, орден «Князя Костянтина Острозького» (2012 р.) від Академії соціального управління [3].

У Тернопільському обласному краєзнавчому музеї відсутній особистий фонд Ярослава Омеляна (станом на грудень 2012 р. – Н. Б.). Матеріали про художника зберігаються у таких фондових збірках музею, як «Рідкісні документи», «Науково-допоміжний фонд», «Рідкісна книга», «Живопис», «Графіка», «Плакати», «Фотокартки», «Негативи», «Тканина», ін. З них довідуємось про життєвий і творчий шлях мистця на теренах Тернопільщини. У цьому контексті першим «свідченням» із біографії художника є ксерокопія «Довідки № 440», виданої Я. Омеляну 3 листопада 1958 р., про звільнення від спец. поселення Указом Президії Верховної Ради СРСР. У документі зазначено про заборону повернення в місцевість, звідки був виселений [4].

Цінні матеріали представлено у групі «Рідкісні документи». Основу збірки становлять каталоги виставок Я. Омеляна, запрошення, буклети, листівки, ін. Під першою позицією про Я. Омеляна поміщено картку: «Запрошення Тернопільського обласного оргкомітету по проведенню фестивалю самодіяльного мистецтва, присвяченого 50-річчю утворення СРСР, на обласну виставку образотворчого мистецтва та каталог цієї виставки» (1972 р.), де йдеться про участь художника в оформленні цього запрошення [5]. Насамперед, варто виділити друковані видання про початок виставкової діяльності художника. Другу пози-

Обкладинка каталогу
«Ярослав Омелян», Тернопіль,
1993 р.

цію в картотеці відведено каталогу першої персональної виставки акварелей Я. Омеляна, в якому зазначено місце і час її проведення: «Виставка експонувалася в приміщенні виставочного залу ТХВМ (Тернопільських художньо-виробничих майстерень. – Н. Б.) у вересні – листопаді 1978 р. Як пересувна – відкрита в читальному залі МПТУ № 2 21 листопада 1978 р.» [6, с. 5]. Слід зазначити, що каталог виставки «Ярослав Омелян. Акварель» було видано у 1979 р. під «грифом» Тернопільських художньо-виробничих майстерень Худфонду УРСР, Тернопільського краєзнавчого музею та його підрозділу – картинної галереї [6, с. 2].

На першій персональній виставці акварелей Я. Омеляна було представлено 22 роботи художника, написані впродовж 1964–1978 рр. у різних жанрах: «Натюрморт з фужером» (1964 р.), «Натурщиця», «Мати» (всі – 1968 р.), «Гвоздики», «Букет півоній» (всі – 1973 р.), «Судак», «Тополі» (всі – 1976 р.), «Весняні води», «В Карпатах», «Весняний легіт», «Вечірні хвилини», «Над яром», «Міжгір'я», «Тиша ранкова», «Померкло, зблідло світло денне», «Вечір», «Натюрморт», «На долині туман», «Верховина», «Троянда», «Ранок» (всі – 1977 р.), «Зима», «Відлига», «Набережна», «Пальмова алея. Батумі», «Перед штормом. Батумі», «На перевалі», «Старі «каменіці». Львів», «Дорога в місто», «Зимові сутінки», «Свідок історії. Ленінград», «Тиляві. Грузія», «Вечірні силуети», «До схід сонця» (всі – 1978 р.) [6, с. 6–7].

На обкладинці каталогу поміщено чорно-білу репродукцію акварелі «Набережна», на передньому плані картини зображено три верби та поодинокі перехожі [6, с. 1]. Вступну статтю художника й мистецтвознавця Тамари Удіної проілюстровано фотографією Я. Омеляна (1979 р.) та чорно-білою репродукцією портрета «Мати». Варто зазначити, що кольорові репродукції цих акварелей, разом із пейзажами «Пальмова алея. Батумі» та «Тиляві. Грузія», надруковано в двох останніх каталогах мистця, приурочених до його 75- та 80-річчя від дня народження [7, с. 6, 9, 11, 25; 8, с. 4, 29, 34, 38].

Перша персональна виставка Ярослава Омеляна засвідчила, що в мистецькому середовищі Тернополя з'явилася небуденна постать, майстер акварелі. У передмові до каталогу «Ярослав Омелян. Акварель» (1979 р.) Т. Удіна зазначила: «У нього що не твір – то нове відкриття. У своїх акварельних аркушах художник передає мотиви, най-

Обкладинка «Каталогу виставки творів графіка Ярослава Омеляна», Тернопіль, 2004 р.

тури» [9, с. 3].

Друга персональна виставка робіт Я. Омеляна відбулася у картинній галереї Тернопільського краєзнавчого музею в червні 1979 р., тому цей рік слід вважати початком співпраці художника з музейною інституцією міста. У фондах музею зберігається афіша заходу під назвою «Виставка творів тернопільського художника Я. М. Омеляна, присвячена 40-річчю воз'єднання західноукраїнських земель з УРСР» [10]. На виставці було представлено 74 роботи мистця [11]. За словами відомого тернопільського історика, краєзнавця, мистецтвознавця і громадсько-політичного діяча Ігоря Герети, це «був ретроспективний показ рисунків, акварелей, гуашей, пастелей, естампів, олійних композицій», що отримали високу оцінку шанувальників мистецтва [12, с. 15]. Критик, услід за Т. Удіною, відзначив «найбільші» успіхи художника в акварелі. На жаль, каталог виставки не вийшов друком.

Аналізуючи матеріали фондових збірок Тернопільського краєзнавчого музею, довідуємось про наступні виставки робіт Я. Омеляна, до ор-

ближчі своїм настроям. М'яка срібляста тональність, посилення повітряної перспективи, прозорість фарб надають зображеному ліричності, відкривають глядачам захоплений світ прекрасного» [9, с. 2–3]. Мистецтвознавець наголосила на простоті «мотивів» художника, який «малює одні й ті ж місця в різні пори року, дня, розкриваючи неповторний стан захоплюючих явищ природи. В його етюдах немає деталізації. Ярослав Омелян вихоплює найзначніший момент з природи й фарбами передає те, що побачив у ту неповторну мить. Часто, уточнюючи малюнок, він створює по пам'яті бачені мотиви, але виконує їх так майстерно, надає їм такої легкості, невимушеності, начебто це перше дивовижне враження від на-

ганізації яких був причетний музей. Йдеться, насамперед, про персональну виставку художника у галереї Тернопільської організації Співки художників України у 1993 р. До мистецької події було приурочено видання каталогу творів, що вийшов друком за сприяння «Тернопільської спілки художників України, Тернопільського краєзнавчого музею, Художнього музею» [13, с. 2]. Передмову до каталогу написав І. Герета, з яким Я. Омеляна едали довгі роки дружби. Саме І. Герета, на той час співробітник Тернопільського краєзнавчого музею, вперше сказав у вступному слові про нележку долю мистця в часи тоталітарного режиму, про участь його старшого брата в лавах УПА, про репресії, яких зазнала родина Омелянів, про заслання художника до Сибіру, про нележкі роки життя після повернення із заслання в 1959 р. Зазначив, що десять років життя віддав Я. Омелян, щоб зреалізувати свою мрію – стати художником, і лише в 1969 р. йому вдалося завершити мистецькі студії в поліграфічному інституті, у 1972 р. «його зволили прийняти на роботу за фахом...» [2, с. 3–4]. Зокрема мистецтвознавець наголосив на участі Я. Омеляна в мистецькому клубі «Золотий вересень», «який наприкінці 70-х – першої половини 80-х рр. був єдиним пристановищем у Тернополі для вільних духом людей» [2, с. 6]. І. Герета писав про генезу таких творів художника, як портрети Т. Шевченка, І. Франка, О. Блока, К. Рубчакової, Л. Курбаса, М. Джаліля, ін., що були створені «спеціально для вечорів пам'яті», які проводились у клубі.

Персональна виставка робіт Я. Омеляна в залі Тернопільської організації Співки художників України найповніше розкрила доробок митця за 1976–1993 рр., зокрема в каталозі подано перелік його творів у різноманітній техніці виконання: акварель – 51, лінорит – 27, пастель – 5, автоцинкографія – 6, гуаш – 10, туш, перо – 6, олівець – 6, монотипія – 1, фломастер – 2. У каталозі виставки представлено чорно-білі репродукції робіт: графічні портрети «Феофан Прокопович», «Максим Кривоніс» (олівець, обидва – 1981 р.), «Рембрант», «Катерина Рубчакова» (туш, перо, обидва – 1991 р.), «Леся Українка» (гуаш, 1991 р.); акварелі «Захід сонця» (1977 р.), «Зима» (1978 р.), «Вечірні силуети» (1981 р.), «Квіти» (1983 р.), «Останні промені» (1989 р.), «Весняний легіт» (1992 р.); лінорити із зображенням тернопільських храмів «Хрестовоздвиженська церква XVI ст.», «Церква Успіння Пресвя-

тої Діви Марії», «Церква Різдва Христового», «Вулиця гетьмана Сагайдачного» (всі – 1990 р.); автоцинографія «Досвіт встали козаченьки» (1984 р.); монотипія «І буде син, і буде мати...» (1987 р.), малюнок олівцем «Бабуся» (1976 р.); натюрморт (пастель, 1973 р.) [13, с. 8–30].

Лише за незалежності України Я. Омелян зміг представити на суд глядача свої роботи про нелюдську сутність сталінського тоталітарного режиму, йдеться про репродукцію з каталогу «Політв'язень» (автоцинографія, 1992 р.), що має автобіографічний характер. У передмові І. Герета згадав триптих «Жорна смерті» (гуаш, 1992 р.), в якому викрито «перемелювання фашистською та більшовицькою імперськими машинами українського та інших народів», драматичну серію «Пацифікація» в техніці ліногравюри [2, с. 5]. «Як тяжкий спомин і пересторога звучить ліногравюра «Передача» (1992 р.): знедолена мати з клунком перед воротами тюрми, прикрашеної п'ятикутними зірками» [2, с. 5].

Серед графічних робіт Я. Омеляна мистецтвознавець виділив есклібриси, виконані в різних техніках. На думку І. Герети, вони «дуже індивідуалізовані. Видно, художник створює есклібриси тільки для тих

людей, яких глибоко знає. Є в есклібрисах урочистість та поважність, але є також легка усмішка, жарт» [2, с. 6]. У цьому контексті варто згадати есклібрис художника, присвячений саме І. Гереті (1980 р.), де знаний краєзнавець зображений жартівливо: з дитячою іграшкою в одній руці та лопатою в другій. Нині символічно звучать останні рядки з передмови побратима: «Люди вдячні Ярославу Омеляну – художникові та громадському діячеві, натхненній та працьовитій, завжди усміхненій людині. Вдячна йому Україна» [2, с. 7].

Від 90-х рр. художник активно співпрацював з Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм, у стінах якого періодично експонувались його мис-

Обкладинка каталогу
«Ярослав Омелян», Тернопіль,
2008 р.

тецькі здобутки на ниві культури. Перша виставка в музеї датована 1997 роком, коли впродовж травня–червня було виставлено десятки графічних і живописних робіт Я. Омеляна. У фондах музею зберігаються фотоматеріали з виставки, зокрема негативи світлин «Я. Омелян і В. Лавренюк», «Я. Омелян, П. Тимочко і В. Стецько» [14]. До відкриття експозиції було видано каталог виставки, упорядкований співробітником музею І. Геретою. У вступному слові мистецтвознавець подав інформацію про художника, яка раніше була оприлюднена ним у каталозі виставки 1993 р. Водночас, написав про останні здобутки мистця: співпраця з редакцією журналу «Тернопіль» та щорічника «Тернопілля», де в 1995 р. було подано понад 30 репродукцій творів Я. Омеляна, оформлення краєзнавчих і поетичних збірок, що вийшли друком у Тернополі впродовж 1992–1996 рр. [15, с. 2, 4].

І. Герета наголосив на значних успіхах Я. Омеляна в живописі. За словами сучасника, його «прості, безпретензійні акварельні композиції відзначаються строгим відбором, м'якою тональністю, якоюсь навіть легкокрилістю. Вони напоєні поезією та непідробною лірикою. Художник часто малює одні і ті ж самі краєвиди, але вони абсолютно різні за настроєм, бо творить їх у різну пору дня, року, за різної погоди. Ваблять його розмаїті куточки Тернопільського ставу: сивий ранковий туман, сизі надвечірні сутінки, рожевий захід сонця» [15, с. 2]. Ці слова шанувальника творчості вповні відбивають ту гаму почуттів, які сповнювали кожного, хто відвідав виставку здобутків Я. Омеляна.

У каталозі виставки 1997 р. подано перелік 72 акварелей (1968–1997 рр.) та 68 станкових творів Я. Омеляна, водночас, поміщено чорно-білі репродукції акварелей «Тернопільські куполи», «Натюрморт», «Тиша вечірня», «Квіти», «Яворівська церква», «Послідні промені»; графіку представлено роботами «Тарас Шевченко», «Козак Мамай», «Іван Франко», «Вчися, дитино», «Соломія Крушельницька», «Тернопільські купола», «Осип Маковей», «Проводи молодих», «Хрещення України-Руси», «Лесь Курбас», «Вулиця Сагайдачного», «Юліуш Словацький», «І буде син, і буде мати...», «Жнива», «Операція «Вісла» [16].

У фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею зберігаються матеріали про наступні персональні виставки Ярослава Омеляна, що відбулися в приміщенні Тернопільської організації Спілки худож-

ників України: буклет-каталог виставки «Ярослав Омелян», відкритої 3 січня 1999 р. [17]; каталог виставки творів Ярослава Омеляна, присвяченої 150-річчю пам'яті Ю. Словацького (1999 р.) [18]; каталог «Ярослав Омелян. Виставка книжкових знаків, присвячена Нілу Хасевичу – «Бей-Зоту», відкритої 5 липня 2002 р. [19], співorganizатором яких був краєзнавчий музей. У фондovих збірках зберігаються афіші заходів.

Серед персональних виставок мистця варто виділити дві «ювілейні»: з нагоди 75- та 80-ліття від дня народження Я. Омеляна, що відбулися в приміщенні Тернопільського краєзнавчого музею в січні 2004 р. і 2009 р. До кожної з них художник упорядкував «Каталоги» власних творів [7;8], обидва видання з автографами мистець подарував музею. Водночас, у фондах представлено фото цих подій, афіші, запрошення тощо.

У «Каталозі виставки творів графіка Ярослава Омеляна», приуроченому до 75-ліття художника, замість традиційної передмови поміщено «Монолог-роздум» митця. В ньому йдеться про спогади з дитинства, про трагічні сторінки життя під час фашистської та радянської окупації, про заслання до Сибіру. «Побачене, пережите, вистраждане, осмислене стало багатющим джерелом для творчості», – зазначив художник [20, с. 4]. З доробку Я. Омеляна в каталозі подано численні кольорові репродукції пейзажів, натюрмортів, жанрових картин, графічних портретів, серію естампів, присвячених 450-річчю Тернополя (1990 р.), есклібриси [7].

Найширше твори художника представлені в каталозі, приуроченому до 80-ліття від дня народження [8]. Видання ілюстроване світлинами з архіву мистця, містить перелік його творів, системну інформацію про виставки, репродукції творів, каталоги, нагороди, публікації про нього. Варто виділити ґрунтовну передмову тернопільського журналіста Б. Новосядлого, підготовлену за матеріалами вітчизняної преси [21].

«Ювілейна» персональна виставка Ярослава Омеляна у виставковій залі краєзнавчого музею була відкрита 3 січня 2009 р. Творчу імпрезу вів директор закладу Степан Костюк, який у вступному слові зауважив, що «Омелянів вернісаж – подія далеко не містечкового рівня» [22, с. 4]. З нагоди 80-річчя від дня народження Я. Омеляна вітали художники, письменники, журналісти, науковці, громадські діячі, представники влади, родичі, друзі. Крім тернополян (І. Дороша, І. Дуди, Б. Хава-

рівського, М. Ониськіва, Є. Удіна, М. Андрейчина, Н. Білик, Б. Головина, ін.), на музейній імпрезі виступили гості зі Львівщини (проф. В. Бадяк, представники громади с. Мшана), які підкреслили багатогранність таланту Ювіляра, наголосили на націєтворчій місії його спадщини. Зокрема, всі присутні говорили про неймовірну людяність пана Ярослава у житті та в творчості. Ця домінуюча риса сформувалась незважаючи на складні випробування, що випали на долю подвижника української культури. Вдалим мистецьким обрамленням заходу став виступ тріо бандуристок з Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Громадськості було представлено 110 робіт Я. Омеляна в різних видах мистецтва, тематичних жанрах, техніці виконання, що відобразили багатогранність таланту відомого художника. Кожна з робіт викликала позитивні емоції. Кожна репрезентувала неповторний стиль автора. Кожна заслуговувала на увагу як критиків, так і пересічних глядачів. Про оригінальність виставки писали: «Це частина творчого напруження Майстра, котру змогли вмістити стіни музею, але й вона переконливо свідчила, що маємо справу з професійним митцем, який безмежно любить рідний край, возвеличує епохальні сторінки історії України» [23, с. 338].

Мистець, презентуючи для тернопільського загалу серію своїх кращих живописних робіт, прагнув підкреслити те, що його найбільше захоплювало й нині захоплює в житті – Природа й Людина. Генезу означеної тематики творчості слід шукати в дитинстві художника. Як пригадує Я. Омелян, «ще зовсім маленьким виходив [...] серед ночі надвір, дивився на місяць, лічив зорі на небі. Зустрічав схід сонця, зачаровано спостерігаючи ті зміни, що передували появі небесного світила. Пасучи корови, поринав з головою у дивовижний світ природи. Мене вабило і вражало багатство форм, кольорів у ньому. Придивлявся до кожної квіточки, травинки. Коники-стрибунці, метелики, жучки, будь-яка мурашка, пташина, рибка у ставку – усе це не переставало дивувати і захоплювати мене. Лежачи горілиць на траві, спостерігав за хмарками і бачив баских, довгогривих коней, на яких мчать незвичайні вершники-герої. Так, мабуть, починала працювати моя творча уява, наснажена красою рідного краю» [20, с. 3].

Наведена цитата зі спогадів художника яскраво ілюструє домінування чуттєво-емоційного компонента в світосприйнятті мистця. Мрійливість, романтичність, поетичність його душі сформувалися під впливом щедрої мальовничої природи, культ якої характерний для української людини. В малярському доробку художника переважають пейзажі як вияв чуттєвості української ментальності. У живописних роботах Я. Омеляна «Кутковецька зима» (1993 р.), «Зимовий сад» (1995 р.), «Цвітіння ряски» (1998 р.), «Над Іквою», «Івачів» (обидві – 2000 р.), «Набережна Тернопільського ставу» (2005 р.) та інших майстерно відтворено красу навколишнього світу, що вплинула на естетизм української душі.

Культ краси проявився в зображенні народного побуту. В роботі «Хата-музей Йосифа Сліпого у Заздрості» (2002 р.) привертають увагу розписи селянської печі, що відобразили творчу обдарованість українського народу, традиційне житло якого було завше прикрашене квітами. Естетизм українців своїм корінням сягає трипільської доби, яка документально відтворена в одній з останніх робіт Я. Омеляна «Предок» (2008 р.). Художник репрезентує трипільців як майстрів гончарного ремесла, підкреслюючи їх культуру «мальованої кераміки». Перед нами артефакти прадавньої цивілізації – керамічний посуд, прикрашений геометричним орнаментом, і глиняні статуетки жінок, що свідчили про культ матері – продовжувачки роду.

Саме архетип матері, що домінує в українській ментальності, визначає шанобливе ставлення до жінки в українському суспільстві, визнання її особливої ролі як господині і виховательки в родині, породжує відчуття доброзичливості, м'якості, душевної емоційності. Ці думки виринають у свідомості, коли бачиш ліричну акварель «Сонечко кохання» (1997 р.), що вражає гармонією людських взаємин, сімейна ідилія нагадує зображення Святої родини з полотен Рембрандта. До жінки-матері звернена глибока любов художника, зумовлена його пріоритетом гурту близьких людей, пошаною до дружини, на долю якої випали арешт і роки заслання до Сибіру.

У жанрово-історичній композиції «Їх тут триста, як скло...» (1997 р.) втілено символи козацької доби – кобзар з бандурою, церква в Берестечку та хрести на могилах тих 300 козаків, які загинули, але

врятували тисячі життів побратимів у 1651 р. Елегійною темою суму за козацькою добою віє від козацьких могил – свідків колишньої слави України. Цей пієтизм до минулого відображено в міських пейзажах художника, де улюблений образ – Тернопільський замок. Архітектурна пам'ятка XVI ст. постає в живописних полотнах «Тернопіль взимку» (1993 р.), «Цвітіння ряски» (1998 р.), «Вечірній Тернопіль» (2006 р.), ін. Водночас, варто згадати відомі графічні роботи Я. Омеляна – «Тернопільський Замок» (1990 р.) й «Тернопільські куполи» (1996 р.), – що нині прикрашають інтер'єри оборонної твердині міста. Тернопільському замку з нагоди 460-річчя від першої згадки про його заснування присвячено окремий екслібрис мистця.

Варто підкреслити «кордоцентризм» вдачі Я. Омеляна. «Серце» – внутрішній світ – завжди для нього на першому плані. «Серце» як орган відчуття Бога відображено в «сакральних» творах художника, де домінує образ храму. В численних роботах він прагне увіковічнити для нащадків давні українські святині – «куполи». Так, християнські церкви Тернополя й околиць відтворено у різних техніках живопису (темпера, гуаш, акварель): «Катедральний собор УГКЦ у Тернополі» (1985 р.), «Воздвиженська церква» (2002 р.), «Вечірній Тернопіль» (2006 р.), «Єднання неба та землі» (2008 р.). Окрему групу творять зображення дерев'яних храмів, якими багате Прикарпаття – «Яворівська церква у передмісті» (1963 р.), «Міжгір'я» (1992 р.), «Церква у Коропці» (1999 р.). На моє переконання, саме глибока релігійність Я. Омеляна, відображена у зверненні до Бога, до духовного і таємничого, дає йому сили й насаги працювати на мистецькій ниві.

У доробку Ярослава Омеляна понад 70 проілюстрованих книг, у тому числі монографій. Серед останніх варто назвати дослідження В. Сергійчука «Трагедія українців Польщі» (1997 р.), В. Лавренюка «Храм у дзеркалі ріки: Нотатки музейника» (2000 р.), Н. Білик «Богдан Лепкий: життя і діяльність» (2001 р.), Б. Трофим'яка «Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини» (2001 р.), ін. Графік оформив до друку видання «Високе небо Богдана Лепкого» (2001 р), Регіональний річник «Тернопілля» (2002 р.), збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Значимість постаті патріарха Йосифа Сліпого для національного та духовного пробу-

дження українства» (2004 р.), десятки художніх творів. Упродовж багатьох років Я. Омелян – художній редактор «Збірників праць» Тернопільського міського осередку НТШ. Більшість із цих видань, що зберігаються у фондах краєзнавчого музею, було представлено на ювілейній виставці в музеї.

Остання персональна виставка мистця у виставковій залі краєзнавчого музею відбулася впродовж 23 серпня – 14 вересня 2011 р. [24]. Шанувальникам творчості було презентовано колекцію книжкових знаків Я. Омеляна. Серед останніх здобутків графіка – «Екслібриси пам'яті», видання яких одразу стали раритетними. За останнє десятиліття автор створив понад 150 книжкових знаків на пошану пам'яті визначних представників українського народу. Серед них варто виділити 21 екслібрис, присвячений родині Лепких, водночас заслуговують на увагу книжкові знаки відомих громадсько-політичних діячів ХХ ст. – Євгена Коновальця, Степана Бандери, Романа Шухевича, Василя Стуса, Алли Горської, Леся Курбаса, В'ячеслава Чорновола, Ольги Бесараб, Ніла Хасевича, Івана Огієнка, Патріарха Йосифа Сліпого та ін. Історія козацтва представлена постатями Богдана Хмельницького, Максима Кривоноса, Івана Богуна й Івана Мазепи. Знаковими постають зображення Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі України, Соломії Крушельницької, ін.

У лютому 2012 р. було закрито експозицію ліногравюр Ярослава Омеляна під назвою «Архітектура Тернопілля», що діяла у вестибюлі музею впродовж року [24]. Опис ліноритів із пейзажами Тернополя подано в статті С. Костюка [25]. До 140-річчя від дня народження Богдана Лепкого 29 листопада 2012 р. було відкрито виставку, на якій презентовано екслібриси художника із серії Лепкіани та графічний портрет письменника.

Упродовж багаторічної співпраці Я. Омеляна з Тернопільським обласним краєзнавчим музеєм утвердилась традиція: художник після кожної з виставок у стінах закладу дарує до його фондів кілька робіт. Ця мистецька спадщина нині зберігається в збірках «Живопис» і «Графіка». До музею передано акварелі «Тополі» (1976 р.), «Тиша ранкова», «Останній промінь» (обидві – 1977 р.), «Дзвони пам'яті» (1987 р.), «Ставок» (1992 р.), «Характерники» (1996 р.), «Церква в Жуко-

ві» (1997 р.), «Старий цвинтар» (2000 р.); пастелі «Вулиця Першотравнева» (1976 р.), «Вечірній дзвін» (1979 р.), «Останній листок» (1999 р.),

Численною є колекція графічних робіт мистця: цинкографії «І ніч, і день життя, і смерть», «Бої за Тернопіль» (обидві – 1974 р.), «Несе Галя воду», «Козацькому роду нема переводу», «Граї, музико, граї!» (всі – 1984 р.); ліногравюри (лінорити /графічні листи) «Розподіл панської землі селянам», «Перший колгоспний сніп» (всі – 1975 р.), «Двічі Герой Соціалістичної праці Є. О. Долинюк» (1978 р.), «Портрет Т. Г. Шевченка», «Безсмертя П. Шеремети і С. Мельничука», «Герой Соціалістичної праці І. М. Скоропад», «Портрет О. Маковея» (всі – 1979 р.), «Т. Шевченко», «О. Маковей», «Жнива» (всі – 1980 р.), «Пацифікація» (1981 р.), «Досвіт стали козаченьки» (1984 р.), «Козак Мамай», «Тернопільська Мадонна», «Хата Ю. Словацького в м. Кременці», «Гуго Колонтай», «Анеля Кживонь», «Тернополю – 450», «1000-ліття хрещення Русі» (всі – 1988 р.), «Тернопільський замок», «Хрестовоздвіженська церква», «І. Франко», «С. Крушельницька», «Л. Курбас» (всі – 1990 р.), «Б. Лепкий», «Ю. Словацький», «Тернопільські куполи» (всі – 1996 р.), «Дівочі скелі в Кременці», «Леся Українка», «Операція «Вітсла» (всі – 1997 р.), «Портрет Я. Гніздовського» (1998 р.), «Т. Г. Шевченко в Кременці», «Почаївська Лавра» (1999 р.), «Ніл Хасевич – «Бей Зот» (2003 р.); графічні портрети Г. Димитрова, І. Франка, Лесі Українки, К. Рубчакової, М. Джаліля, Е. Чегевари (всі – 1981 р.), Г. Танцорова, В. Чалдаєва, М. Карпенка (всі – 1982 р.), Я. Струхманчука (1984 р.).

У фондах музею зберігається збірка екслібрисів Я. Омеляна, серед яких – В. Садовника (1985 р.), Картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (1986 р.), Т. Удіної (1988 р.), П. Тимочка, С. Нечая (обидва – 1989 р.), «пам'яті» П. Обаля, Митрополита А. Шептицького (обидва – 2000 р.), «Вільне життя – 70» (2009 р.), ін. До цієї групи слід віднести друковані видання екслібрисів: блоки, присвячені 460-річчю м. Тернополя, 625-річчю м. Бережани (обидва – 2000 р.), «Екслібриси пам'яті. Випуск 1–8» (2005–2007 рр.), «Екслібриси (книжкові знаки)» (2006, 2010 рр.); комплекти листівок «Архітектура Тернополя в естампах» (2007 р.), ювілейні конверти, присвячені Тернополю (1990, 1995 рр.), календарики, в т.ч. із логотипом Тернопільського краєзнавчого музею до 90-ліття закладу (2003 р.).

Роботи Ярослава Омеляна представлені в експозиції краєзнавчого музею «Стародавня історія». На замовлення установи в 1982 р. художник виготовив графічні реконструкції «Добування вогню способом тертя сухих палок», «Спосіб ретушування пластин і відщепів», «Застосування скребла в роботі», «Застосування різця в роботі», «Спосіб шліфування сокир і тесел», «Спосіб свердління кам'яних сокир», «Спосіб виготовлення ліпного посуду». Художник поповнив фонди музею зразками української вишивки із с. Мшана (Львівської області), колекцією значків і грамплатівок.

Таким чином, у результаті багаторічної співпраці з Ярославом Омеляном у фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею зібрано численні матеріалами, зокрема художні роботи мистця. Збереження творчого доробку Я. Омеляна у фондах музею, презентація тематичного та жанрового різноманіття його спадщини на виставках свідчать про провідну роль закладу культури в популяризації творчості художника серед тернополян і гостей міста. Тим самим утверджується думка про художній доробок Ярослава Омеляна як відображення національної ідентичності українства. Адже твори мистця – це своєрідна школа духовності, в них представлено світоглядні цінності української культури, що визначають її неперехідну вартість для сучасників і майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Головин Б. Омелян Ярослав Максимович /Богдан Головин, Ігор Дуда // Тернопільський Енциклопедичний Словник. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2005. – Т. 2: К – О. – С. 673–674.
2. Герета І. Художники Тернопільщини /Ігор Герета //Ярослав Омелян. Каталог /Вступ. ст. І. Герети. – Тернопіль, 1993. – С. 3–7.
3. Матеріали з особистого архіву Ярослава Омеляна (м. Тернопіль).
4. Довідка Ярослава Омеляна про звільнення від спец. поселення (№ 440 від 5.11.1958 р.) [ксерокопія] //Тернопільський обласний краєзнавчий музей (далі – ТОКМ). – ТКМНД–17880.
5. Запрошення Тернопільського обласного оргкомітету по проведенню фестивалю самодіяльного мистецтва, присвяченого 50-річчю утворення СРСР, на виставку образотворчого мистецтва та каталог цієї виставки (Тернопіль, 1972 р.) //ТОКМ. – ТКМРД–2108.
6. Ярослав Омелян. Акварель: каталог /Вступ. ст. Т. Удіної. – Тернопіль: Друкарня вид-ва «Збруч», 1979. – 8 с.

7. Каталог виставки творів графіка Ярослава Омеляна. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – 46 с.
8. Ярослав Омелян. Каталог /Вступ. ст. Б. Новосядлого. – Тернопіль: Джура, 2008. – 96 с.
9. Удіна Т. [Вступна стаття] /Тамара Удіна //Ярослав Омелян. Акварель: каталог /Вступ. ст. Т. Удіної. – Тернопіль: Друкарня вид-ва «Збруч», 1979. – С. 2–3.
10. Афіша «Виставка творів тернопільського художника Я. М. Омеляна, присвячена 40-річчю возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР» у приміщенні картинної галереї Тернопільського краєзнавчого музею (червень 1979 р.) //ТОКМ. – ТКМПЛ–799.
11. Список персональних виставок художника Ярослава Омеляна (1983) [машинопис російською мовою] //ТОКМ. – ТКМНД–7392.
12. Герета І. Ліногравюри світань /Ігор Герета //Дзвін. – 2000. – № 8.
13. Ярослав Омелян. Каталог /Вступ. ст. І. Герети. – Тернопіль, 1993. – 30 с.
14. Негативи фотографій з виставки Я. Омеляна (1997) //ТОКМ. – ТКМНег–5823.
15. Герета І. Ярослав Омелян /Ігор Герета //Ярослав Омелян. Каталог виставки (Краєзнавчий музей, травень–червень 1997 р.) /Вступ. ст. І. Герети. – Тернопіль: Збруч, 1997. – С. 2, 4.
16. Ярослав Омелян. Каталог виставки (Краєзнавчий музей, травень–червень 1997 р.) /Вступ. ст. І. Герети. – Тернопіль: Збруч, 1997. – 16 с.
17. Буклет-каталог виставки «Ярослав Омелян» (Тернопіль, 1999) //ТОКМ. – ТКМРД–11916.
18. Каталог виставки Ярослава Омеляна, присвяченої 150-ї річниці пам'яті Ю. Словацького (Тернопіль, 1999) //ТОКМ. – ТКМРД–13533.
19. Каталог виставки книжкових знаків, присвяченої Нілу Хасевичу – «Бей-Зоту». Художник – Ярослав Омелян (Тернопіль, 2002) //ТОКМ. – ТКМРД–12848.
20. Монолог-роздум [Із розповіді Ярослава Омеляна записав Василь Штокало] //Каталог виставки творів графіка Ярослава Омеляна. – Тернопіль: ВАТ ТВПК «Збруч», 2004. – С. 3–4.
21. Новосядлий Б. Ніжна музика серця і вогонь нескореного духу: Штрихи до портрета члена Національної Спілки художників, заслуженого художника України та лауреата Всеукраїнської премії імені Братів Лепких Ярослава Омеляна з нагоди його вісімдесятирічного ювілею /Богдан Новосядлий //Ярослав Омелян. Каталог /Вступ. ст. Б. Новосядлого. – Тернопіль: Джура, 2008. – С. 4–14.

22. Ониськів М. «...і вишита сорочка з рідного села: Червоними і чорними узорами переплетена доля митця Ярослава Омеляна» / Михайло Ониськів // Вільне життя. – 2009. – 16 січня. – С. 4.

23. Новосядлий Б. Сто десять сходинок мистецької долі Ярослава Омеляна / Богдан Новосядлий, Наталія Новосядла // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – Вип. 20. – Львів, 2009. – С. 338–354.

24. Книга обліку виставок ТОКМ // ТОКМ.

25. Костюк С. Архітектура Тернополя у ліноризах Ярослава Омеляна (на основі фондів Тернопільського обласного краєзнавчого музею) / Степан Костюк // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Тернопіль і Тернопілля в історії та культурі України і світу (від найдавніших часів до сьогодення)» / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. У двох частинах. – Ч. II. – С. 74–76.

Nadia Bilyk

THE CONTRIBUTION OF THE TERNOPIL LOCAL HISTORY MUSEUM IN THE POPULARIZATION OF YAROSLAV OMELIAN'S CREATIVE WORK

The author investigates the contribution of the Ternopil Local History Museum in the popularization of Yaroslav Omelyan's creative work on the basis of archival sources and printed materials. The museum's stock concerning the ways of his masterpieces preservation has been studied and thematic and genre diversity of the artist's exhibitions has been analyzed.

Key words: museum, popularization, exhibition, artist, Yaroslav Omelyan.